

Jelka Melik

dr. zgodovine, dipl. pravnik, magister arhivistike,
višji svetovalec za arhivsko gradivo pravosodja
docentka za arhivistiko na Alma Mater Europea - ECM
Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI – 1000 Ljubljana
e-naslov: jelka.melik@gmail.com

JURO ADLEŠIČ V DOKUMENTIH TAJNE POLICIJE

1 UVOD

Juro Adlešič, odvetnik in politik ter ljubljanski župan, se je rodil kmečkim staršem 7. maja 1884 v Adlešičih v Beli krajini. Študij prava je začel v Pragi in končal na Dunaju, kjer je leta 1910 tudi doktoriral. Zanimalo ga je narodopisje Bele krajine in predvsem gospodarska, socialna ter politična vprašanja. S prispevki je sodeloval v dnevnem časopisju in revijah, v Slovincu, Edinosti, Domu in svetu (npr. Valtazar Bogišič, 1908) ter Času (Organizacija slovenskega izseljenštva 1909, Slovansko pravo 1910, Socialne tvorbe pri Jugoslovanih 1911). Napisal je tudi obširno narodopisno delo Belokrajina, ki pa je ostalo v rokopisu in je verjetno izgubljeno.¹

Kot vse kaže, se je dr. Juro Adlešič v slovenski politiki prvič pojavil 1913. leta kot član Odseka za zunanje zadeve III. Slovensko-hrvaškega katoliškega shoda.² Vodil ga je dr. Lovro Pogačnik, v njem pa je delovala še vrsta posameznikov, mladih upov Slovenske ljudske stranke (SLS). V njegovo področje je spadalo prehranjevanje in prenočevanje udeležencev, organizacija slovesnega spreveda, skrb za zborovalne prostore, zunanja dekoracija, organizacija prevozov, neposreden sprejem udeležencev, spremljajoče prireditve in zdravstveno varstvo ter vzdrževanje reda in miru. Poleg tega so mu zaupali še vodenje Železniške komisije, ki naj bi skrbela za železniške prevoze udeležencev, in članstvo v Sprejemni komisiji.³ Njen član je bil tudi dr. Marko Natlačen. Te funkcije kažejo, da je že takrat veljal za človeka uspešne organizacije, ki je bila pri takih

¹ Jože Dular, *Pomembni Belokranjci, Slovstveni in kulturnozgodovinski pregled*, Metlika 1988, str. 53.

² *Slovensko-hrvaški katoliški shod v Ljubljani 1913*, Ljubljana 1913, str. 7.

³ Prav tam.

množičnih manifestacijah ključna za uspeh. Pri samem shodu so dr. Adlešiču zaupali še govor v socialno-ustavnem odseku. Govoriti je moral o skrbi za zdrava in poceni stanovanja. V referatu⁴ je posebej poudarjal prostornost in zračnost stanovanj, to je bil namreč čas kraljevanja jetike. Kot se vidi iz njegovega govora, se je nanj temeljito pripravil in je posebej opozoril na dunajske in angleške stanovanjske razmere. Močno je poudarjal pomen stanovanja za oblikovanje srečne in zadovoljne družine ter postavil trditev, da so najdražja mala delavska stanovanja. Obsodil je prekupčevanje in špekulacije s stavbnimi zemljišči. Ta bi morala biti, je zatrjeval, krajevna oziroma javna last, s čemer bi regulirali cene stanovanj. Pri tem se je skliceval na nemške vzore. Posebej se je dotaknil delavskih in kmečkih stanovanj. Postavil je trditev, da bi s stanovanji za kmečke delavce lahko ustavili njihovo izseljevanje v Ameriko. Podprl je zamisel o oblikovanju posebnih kreditov za tiste, ki so finančno šibki, in izrazil potrebo po nezgodnem zavarovanju delavcev. Posebej je zahteval urade za zdravstveno in varnostno nadzorstvo stanovanj, urade za reševanje medsosedskih sporov in nasploh večjo angažiranost avtonomnih oblastnih organov. Cilj naj bi bil pomoč uradniku, obrtniku in delavcu ter kmečkemu poslu do lastne hiše z vrtom, do lastnega doma na domači zemlji, rodni grudi. K temu naj bi poleg oblastnih organov največ doprinesle stavbne zadruge. Na tem shodu se je Adlešič, ki je poznal izseljeniško vprašanje iz Bele krajine, srečal tudi z izseljeniški društvi in organizacijami, ki so se udeležile shoda in predstavljale svoje enote v paradi oziroma sprevodu udeležencev. Spregovoril je o ljubezni do domače zemlje in poudaril žalostno plat močnega izseljevanja.

Leta 1914 je na pobudo in prošnjo Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi z napevi, ki je deloval v okviru zbiralne akcije »Narodna pesem v Avstriji«, v Adlešičih in Preloki v Beli krajini na valjčni fonograf posnel 38 narodnih oziroma ljudskih pesmi.

Leta 1918 je odprl lastno odvetniško pisarno v Ljubljani. Politično je deloval v okviru SLS, bil je prvi predsednik Družbe sv. Rafaela,⁵ podpredsednik Orlovske zveze, ljubljanski župan in član banskega sveta (1936–1941). Za predsednika ljubljanske mestne občine je bil postavljen 10. decembra 1935. Med prvimi nalogami, ki jih je skušala urediti mestna uprava v času njegovega predsednikovanja, je bila urbanizacija Velike Ljubljane. Ko je bil Adlešič ljubljanski župan, sta bila temeljito reorganizirana mestna uprava in socialno skrbstvo. Dograjene so bile Žale, na obrežju Ljubljanice med Pogačarjevim in Vodnikovem trgom

⁴ Prav tam, str. 207–212.

⁵ Družba sv. Rafaela je nastala na pobudo ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča in je od leta 1903 delovala v Ljubljani kot pomožni odbor dunajske Družbe sv. Rafaela za ljubljansko škofijo, od 1907 dalje pa kot slovenska podružnica avstrijske Družbe sv. Rafaela za varstvo izseljencev v Ljubljani. Samostojno Družbo sv. Rafaela so 16. oktobra 1927 ustanovili v Ljubljani. Njen prvi predsednik je postal dr. Juro Adlešič, naslednje leto pa je njegovo mesto prevzel p. Kazimir Zakrajšek.

je zrasla nova tržnica. Zgrajena je bila Narodna in univerzitetna knjižnica. Na 90-letnico Prešernove smrti je 8. februarja 1939 ljubljanska mestna občina po vzoru drugih kulturnih narodov in mest prvič sklenila podeliti literarne nagrade, leta 1940 pa je ustanovila tudi Plečnikovo nagrado za najboljše stvaritve v arhitekturi in urbanizmu. V ospredje je postavljal tudi skrb za rešitev socialnih vprašanj s posebnim poudarkom na problemih izseljenstva. Leta 1938 je obiskal ameriške Slovence v Clevelandu (Ohio), Pittsburghu (Pensilvanija), Chicagu (Illinois) in Milwaukeeju (Wisconsin).⁶

Juro Adlešič je bil v začetku štiridesetih let dvajsetega stoletja v samem vrhu Slovenske ljudske stranke⁷ ter član Narodnega sveta, ki se je konstituiral 6. aprila 1941.⁸ 11. aprila 1941 je ob prihodu italijanske vojske v Ljubljano v skladu z vojnim pravom na Viču izročil mestne ključe.⁹ Poleg članov Consulte se je junija udeležil potovanja v Rim, da bi pri italijanskih oblasteh izposlovali spremembo meje.¹⁰ Z Graziolijem in Natlačenom je obiskal tudi zunanjega ministra Ciana in se udeležil sprejema pri papežu.¹¹ *Čez dobro leto je prosil za razrešitev in* 2. junija 1942 je bil mestni svet pod njegovim predsedstvom razpuščen. Jeseni 1942 se je umaknil v Italijo, v Meran. Leta 1949 se je odselil v ZDA, kjer je živel na posestvu rojakinje iz Bele krajine v državi Kansas.¹² Nekaj let pred smrtjo se je vrnil v domovino in umrl v svojem rojstnem kraju, Adlešičih, 29. septembra 1968.

2 DOSJE JURIJ ADLEŠIČ

Arhiv Slovenije hrani o Adlešiču zajeten dosje v fondu Republiškega sekretariata za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije. V njem najdemo številne in raznovrstne zapise. Dokumenti si v marsičem tudi nasprotujejo, a vendarle do določene mere osvetljujejo dvajset let življenja Jura Adlešiča, ki jih je deloma prebil v tujini in tako tudi sam postal del izseljenstva, predvsem pa razkrivajo odnos nove oblasti do enega izmed političnih nasprotnikov.

- Tako lahko v prvem nedatiranem dokumentu, ki nosi naslov: »ZADEVA: dr. Jurij Adlešič, emigrant v ZDA – podatki«, preberemo:¹³ »Dr. Jurij Adlešič, odvetnik, Slovenec, sedaj državlján ZDA, poročen, pred emigriranjem je

⁶ Marjan Drnovšek, Belokranjec Juro Adlešič in slovensko izseljenstvo, v: *Kronika*, letnik 58, št. 3 str. 841 (dalje: Drnovšek, Belokranjec Juro Adlešič).

⁷ Bojan Godeša, *Čas odločitev – Katoliški tabor in začetek okupacije*, Ljubljana 2011, str. 123, 161 (dalje: Godeša, Čas odločitev).

⁸ Godeša, prav tam, str. 189–192.

⁹ Več glej Ivan Tomšič, *Vojno in nevtralnostno pravo*, Ljubljana 1942, str. 72–75.

¹⁰ Godeša, *Čas odločitev*, str. 248

¹¹ Tamara Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod – Slovenija 1941–1945*, Ljubljana 2004, str. 74–76 (dalje: Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*).

¹² Drnovšek, Belokranjec Juro Adlešič, str. 832.

¹³ AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1918–2004, škatla 462, osebni dosje Juro Adlešič.

stanoval v Ljubljani na Cankarjevi 2, sedaj v ZDA Ford Cansas, je bil v bivši Jugoslaviji pristaš linije dr. Kulavca za jugoslovansko koncepcijo. Nahajal se je v bližini vrha klerikalne stranke in bil eden izmed vidnejših članov SLS ter je užival vso podporo dr. Korošca. V času diktature Živkovića in režima JNS je večkrat kot odvetnik branil osebe iz vrst klerikalne stranke in opozicije, katerim je sodilo sodišče po zakonu o zaščiti države. V času režima JRZ je bil izvoljen za podpredsednika mestnega odbora te stranke v Ljubljani in leta 1935 imenovan za župana. Postal je član banovinskega odbora JRZ, funkcionar Županske zveze Jugoslavije in član slovenskega katoliškega akademskega starešinstva. Ko je bil župan, je vplival na vse slovenske občine, da so izvolile dr. Korošca za častnega člana. Kot član odvetniške zbornice v Ljubljani je bil smatran za vodjo klerikalnih advokatov, katere je tudi zastopal »ob priliki sestave kompromisne liste«. Poročevalec v nadaljevanju poudarja: »Ob prihodu okupatorja v Ljubljano je Adlešič nasprotoval predlogu, da se okupatorja sprejme kot pokrovitelja slovenskega naroda s slovensko zastavo in zastopal mišljenje, da se ga sprejme z belo zastavo. Aprila 1941 je bil imenovan za člana Narodnega sveta in je v tem svojstvu prisostvoval pri pogajanjih v Zagradcu s predstavniki takratne jugoslovanske vojske zaradi proglasitve 'Neodvisne Slovenije' in sklenitve premirja z okupatorjem. Po prihodu okupatorja je hotel z njim sodelovati po določbah mednarodnega okupacijskega prava in se pokazal kot nacionalist ter ni hotel dati pristanka za postavitve italijanskega podžupana. Toda že 13. aprila 1941 je skupaj z dr. Natlačenom obiskal predstavnika PNF Graziolija, s katerim sta se tudi kasneje sestajala. Kmalu za tem je skupaj s Kranjcem, Natlačenom in drugimi predstavniki javnih ustanov in političnih taborov sestavil aneksijsko spomenico in jo 3. maja 1941 tudi podpisal ter tako že od vsega začetka sodeloval z italijanskim okupatorjem.

Po priporočilu visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino je Adlešič obiskal nekaj ministrstev v Rimu, da bi si kot mestni poglavar z osebnim spoznanjem olajšal delo. V imenu občinskega sveta je preko posebne delegacije poslal Mussoliniju izjavo o predanosti Ljubljane v okviru Italije. Ta delegacija je obiskala tudi takratnega papeža. Za svoje zasluge je bil Adlešič v letu 1941 odlikovan od italijanskih oblasti.

V letu 1942 je vse pogosteje obiskoval Rupnika. Bil je imenovan v upravni odbor pokrajinskega podpornega zavoda. Po likvidaciji bana Natlačena¹⁴ je kot njegov sodelavec iz bojzani zaprosil italijanske oblasti za zaščito oz. konfinacijo. Oktobra 1942 se je v spremstvu italijanskega oficirja umaknil v Italijo v mesto Merano. Po italijanski kapitulaciji se je zadrževal v Rimu, kjer je v oktobru 1945 prisostvoval seji razširjenega odbora SLS, na kateri so se poleg njega nahajali

¹⁴ Varnostnoobveščevalna služba je likvidirala Natlačena v oktobru 1942.

tudi dr. Miha Krek (ki je sestanek tudi sklical), dr. Milavec, Kranjc, Bitenc in drugi.

Po končani vojni je imel Adlešič namen vrniti se v domovino, a je od tega odstopil na sugestijo svoje žene, ki mu je sporočila, da je tretiran kot vojni zločinec in da bo v primeru vrnitve zaprt. V letu 1949 se je Adlešič iz Italije odselil v ZDA ter se naselil v mestu Pittsbourg oz. na farmi lastnice Konda v Ford Cansas, s katero sta bila iz istega rojstnega kraja. V letu 1952 je bil upokojen ter prejema okoli 75 dolarjev pokojnine, na farmi pa se je zaposlil kot nadzornik delavcev. – Njegovo zadržanje kot emigranta v ZDA nam je malo poznano. Po nekaterih podatkih se sedaj zaradi bolezni in starosti politično niti kulturno več ne udelejuje, ima pa še številne osebne zveze s klerikalnimi predstavniki politične emigracije.«

Ob koncu poročila je omenjeno, da Adlešič ponovno razmišlja, da bi se vrnil v domovino, a le ob zagotovitvi, da ne bo kaznovan. Poročevalec dodaja: »Spričo položaja, ki ga je zavzemal, lahko Adlešiča prištevamo med organizatorje in torej amnestija ne bi prišla v poštev. Z ozirom na to, da še ni bil v kazenskem postopku, da ni posebno aktiven v emigrantski dejavnosti zaradi visoke starosti se postavlja vprašanje umestnosti kazenskega pregona. Vsekakor bi se v tem primeru lahko uporabila določila zakona o pomilostitvi, po katerih se mu pregon za kaznivo dejanje lahko odpusti.«

Naj pojasnimo: Za omilitev strogosti in togosti pravnomočnih kazenskih sodb sta predvidena še posebna akta milosti: pomilostitev in amnestija. Pomilostitev je individualni pravni akt, s katerim se poimensko določenim osebam odpusti kazenski pregon (abolicija) ali se jim, če so bile že obsojene, popolnoma ali delno odpusti izvršitev kazni, spremeni izrečena kazen v milejšo ali pa se odpravi oziroma skrajša trajanje pravne posledice obsodbe (na primer odvzem naslova, licence). Navadno spada pomilostitev v pristojnost državnega poglavarja. Amnestija pa je splošni pravni akt enake vsebine. Osebe tokrat niso določene imenoma, ampak po splošnih, s stališča kazenskega prava pomembnih znakih (na primer storilci določenih kaznivih dejanj). Podeljuje jo zakonodajni organ.

- Prav tako nedatirano in nepodpisano je naslednje poročilo, v katerem je navedenih nekaj več podatkov o obnašanju in delovanju Jura Adlešiča v prvem delu vojne, v letu 1941. Poročevalec o J. Adlešiču sporoča: »Pred vojno pripadnik Kulovčeve linije z jugoslovanskim konceptom v nasprotju z Natlačenovo, ki je zastopala avtonomistično linijo. Bil je mnenja, da se mora klerus popolnoma izločiti iz politike. V dnevih okupacije je nasprotoval Natlačenovi nameri, da se s slovensko zastavo sprejme okupatorja kot pokrovitelja slov. naroda in zahteval, da se ga po določilih mednarodnega prava sprejme z belo zastavo. Do

OF je bil neizprosen nasprotnik in prepričan anglofil. Likvidacije, ki jih je vršila OF je taksiral kot gangsterstvo. Zločinca je treba pokazat in napraviti red ...

Z okupatorjem je hotel sodelovati na osnovi mednarodnih dogovorov, njegova pomoč v zaviranju osvobodilne borbe mu je bila dobrodošla. Smatral je, da bo, dokler bo župan Slovenec, Italijanom onemogočeno uničiti naše ustanove in premoženje. Svojega pristanka na umeščanje ital. podžupana ... ni hotel dati in je ta moral 6 mes. čakati in stanovati v 'Unionu'. Mislil je, da ne bo mogel Italijan biti podžupan, dokler bo župan Slovenec. Ustanovitvi anagrafskega urada se je upiral s tem, da ni hotel podpisati subvencije (ostri spori z Rosselijem po telefonu).

Bal se je Natlačenove usode, zato je imel stražo, ki jo je vodil Hacin osebno. Za internacijo je zaprosil sam in dobil na izbiro 2 kraja. Izgleda, da je njegov odhod pospešila Natlačenova smrt in pa vedno večje nezadovoljstvo ital. z njegovim anglofilstvom. Ker ni pozdravil ital. zastave je bil legitimiran in je kvestura presenečena ugotovila, da je bil to župan.

Pri poslovilnem sestanku pri Slamiču je apeliral na zbiranje dokumentov o nemških in ital. zločinih, za obračun po vojni. Vendar nekako v anglof. smislu.

Pri nastavitvah na MOL je bil vsaj pri strokovnih močeh vedno za vidik sposobnosti, ki naj bi bil odločilen (Primer arh. Kobeta: 'vem, da niste mojega polit. prepričanja, pa vendar želim, da pridete.'). Sploh je mogoče reči, da je iskal vedno dobre, v kolikor mu je to dopuščala razgibanost in razmere v katere je bil vključen.

Informacije o zadržanju v Italiji, kjer se je nahajal po Natlačenovi smrti ni mogoče dobiti.«

- Precej manj prijazno je poročilo iz decembra 1944:¹⁵ »Ob razpadu Jugoslavije je skupno z Natlačenom odšel okupacijskim četam nasproti. Po zasedbi je takoj prevzel reorganizacijo magistratnih ter mestnih uradov in ustanov. ... Kmalu za tem je prejel od Graziolija nalog ustanovitve kontra špijonažne službe v podjetjih in uradih. Z Natlačenom je pristal na pojasnitev listin, katere so bile puščene na banski upravi. To so bili spiski političnih osumljencev, kar je bilo italijanskim oblastem v pomoč in podlaga za poznejše februarske blokade. Enak spisek je imel tudi dr. Hacin. Te iste listine so vsebovale tudi spiske iz podeželja. V jeseni 1941 je vzpostavil direktno zvezo s Srbijo preko dr. Biteznika, preko dr. E. Besednjaka pa zveze z londonsko vlado. Preko te zveze je dobil od dr. Kuharja naslednje direktive: »Zavzemite točno linijo Katoliške Akcije, kar naj bo osnova. Od nas boste prejeli še vse nadaljne direktive. Dr. Ahčin naj vas po svoji liniji poveže v Rimu. Pazite, da stvar ne bo zavzela kakih prevratnejših oblik.

¹⁵ AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1918–2004, škatla 462, osebni dosje str. 22–23.

Najdite možnost skupnega sodelovanja z dr. Kramarjem in njegovo skupino.« ... Sodeluje tesno s Praprotnikom in to zakonspirirano na gospodarskem polju. Je član be-ga vodilnega odbora ter ima politično funkcijo. Sprovaljal direktive dr. Natlačen Marka, s katerim sodeluje in se udeležuje stalnih sestankov na njegovem domu. V juniju 1942 po imenovanju Leona Rupnika na njegovo mesto se je odpeljal v Italijo – Bari, odkoder se je v avgustu vrnil ter ponovno odšel po Natlačenovi smrti. Do kap. Italije se ni vrnil.

Sestanke imel v Čečovi vili na Privozu 20. 14. 4. 1942 je v cukrarni pri pregledu prostorov za oddajo radio-aparatur ob sprejemu Graziolija nahrulil uradnico, ker ni pozdravila fašistično. Fašisti so jo takoj aretirali ... Izdajal je svoje uradniško osebje.

Njegova žena Vera zahaja večkrat na kvesturo. ...

Dr Adlešič je bil dvakrat ali trikrat na obisku pri škofu ... Vedno ga spremljata dva agenta: Duša Ivan in 'novi'.

Osumljen je, da je kriv ustrelitve Puterla magistratnega uradnika.

Udeleževal se sestankov pri Natlačenu, kamor je zahajal tudi dr. Ehrlich, s katerim je imel stalne zveze.

Bil v zvezi z Novak Avgustom pri katerem se je udeleževal sestankov vodstva BEGE, kakor tudi Martelanc Ivan, Avsenek Ivan, Šmajd dr. Albin, Novak Nande, ing Muri, Stare Miloš, Javornik Mirko, dr. Ehrlich Lambert, Natlačen dr Marko, Remec prof. Bogomil, ing. Emmer, dr Bitežnik, dr Mihelčič, biv. celjski župan, dr Weble, Končan Anton, Malovrh Franc, Zajc dr. Marjan, dr. Kramar, dr Puc, dr. Krek, dr Kuhar /Por 1942/.

5. 5. 1941 prečital v Ljubljani Graziolli Emili-ju vdanostno spomenico slovenskih županov. 6. 6. 1941 se je v Rimu osebno poklonil Mussoliniju s člani Sosveta za Ljubljansko pokrajino.

Delničar tvornice pločevinastih izdelkov ,Saturnus', delničar KID, upravni svetnik Zadružne zveze, upravni svetnik Ljubljanske Kreditne banke, lastnik tvornice konzerv. – Žena lastnica znanih Popovičevih žag menda v Našicah. Na Terazijah v Beogradu poseduje stavbo v vrednosti 2 milj ...«

- Zelo zanimiv dokument v dosjeju je tudi »pojasnilna izjava glede dr. Jure Adlešiča«, ki ga je Predsedstvu Narodne vlade Slovenije poslala Vera Adlešič Popovič,¹⁶ kjer med drugim beremo: »Podpisana podajam z ozirom na baje uvedeno kazensko postopanje proti mojemu zakonskemu drugu dr. Juru Adlešiču, ki se radi svoje neprostoVOLjne odsotnosti ne more sam braniti, naslednje pojasnilo: Dr Jure Adlešič je sin kmetskih staršev... Pobožna mati je želela, da bi bil duhovnik, a on je krenil v Prago na pravno fakulteto. Pod vplivom materine

¹⁶ Dokument, ki ga najdemo v dosjeju na strani 63 in 64, je prepis izjave, ki jo je podpisala Vera Adlešič Popovič, ki navaja še svoj poklic glasbena pedagoginja in svoj naslov: Aleksandrova c. 2/V (Aleksandrova cesta je današnja Cankarjeva cesta).

vzgoje je sicer vedno ostal katoliško usmerjen, vendar ni bil to, kar imenujemo – zagrizen klerikalec. Zato me boljijo časopisni napadi, češ, da je bil glava klerofašizma, ker to ne odgovarja resnici.

Svoj študij si je omogočil sam z zaslužkom iz instrukcij. Poleg strokovnega študija in poučevanja se je bavil še s študijem slovanskih jezikov, katerih obvlada štiri. Kot odvetnik je bil strokovno zelo naobražen, kot tak upoštevan pri sodniji, svojih stanovskih tovariših in tudi na pravni fakulteti ljubljanske Univerze, kjer je pri državnih izpitih kot odličen civilist izpraševal materijalno in formalno civilno pravo. Svoje nameščence je pošteno in dobro plačeval, svojih klijentov pa ni zavajal v neuspešna pravdanja radi lastnega dobička. Prevzel je pravde revnih in jih vztrajno peljal do konca, ne da bi prejemal mastne akontacije na stroškovnik, ampak se je zadovoljil s tem, kar mu je na koncu sodišče odmerilo. Pod Živkovičevim režimom je v velikem političnem kazenskem procesu zagovarjal pogumno in uspešno tudi komuniste, ki so bili zlasti z njegovim končnim govorom zelo zadovoljni.

Ker je bil dr. Jure Adlešič nasprotnik politično-strankarskega udejstvovanja duhovščine, mu ta tudi ni bila naklonjena in je zlasti nasprotovala njegovemu imenovanju za župana. Vendar duhovščina tega imenovanja ni mogla preprečiti, ker so tu odločali gospodarsko-finančni vidiki, dr. Adlešič pa je bil v gospodarskih krogih priznan strokovnjak.

Kot župan se je prvenstveno trudil, da bi dvignil na aktivni nivo založeno gospodarstvo ljubljanske mestne občine, jo uredil po načelih modernega socialnega skrbstva in sploh skrbel za njen čim uspešnejši razvoj.

Na vseh svojih potovanjih po inozemstvu si je ogledoval komunalne in socialne naprave, študiral življenske pogoje tujih in jih primerjal z onimi domačih slojev, ter potem doma skušal dvigniti z novimi ukrepi življenski standard gospodarsko šibkejših slojev, delavcem, uradnikom in malim ljudem.

Zelo težko stališče je imel dr. Jure Adlešič na magistratu radi tega, ker je zahteval od uradniškega in nameščenskega aparata trdo delo. Sam je delal od ranega jutra do pozne noči in si ni privoščil pohajkovanja, zato je isto zahteval tudi od vseh drugih ter tu naletel na odpor zlasti pri starejših, ki tega niso bili vajeni. Pač pa mu je z vnemo sledila mladina, brez razlike političnega prepričanja, odnosno baš ona iz nasprotnega političnega tabora. Zato je dr. Adlešič, ne da bi se oziral na zahteve svoje lastne politične stranke, postavil za načelnike mestnih uradov izključno mlade naprednjake in levičarje: dr. Freliha Iva, dr. Vogelnika Adolfa, dr. Grasselli Andreja, Svetela Heriberta, Petrovčič Branimira, ing. Kobeta Borisa, arh. Spinčiča Iva, ing. Gregorko Dušana, itd.

Njegova absolutna nepristranost pri podeljevanju mest na magistratu je dokazana z dejstvom, da je dodelil mesto, za katerega sta se istočasno potegovala eksponirani resnični klerikalec dr. Žebot in znani levičar dr. Vogelnik Adolf,

dr. Vogelniku, katerega je on smatral za sposobnejšega. Radi tega si je nakopal dovolj očitkov in nasprotovanj s strani klerikalcev, kar ga pa ni brigalo, ker je stremel le za enim ciljem, da bi bila Ljubljana eno najboljše upravno urejanih in gospodarsko procvitajočih mest v Evropi ...

Leta 1939 se je odločil, da bo mestna občina ljubljanska po županu podelila vsako leto ob obletnici Prešernove smrti pisatelju najboljšega leposlovnega dela nagrado. Za leto 1939 je podelil ... nagrado Prežihovemu Vorancu, naslednje leto pa Mišku Kranjcu, ne da bi se brigal za huronsko divjanje »Slovenskega doma« ob tej priliki. Duhovita epigrama sta v Jutru kot protiutež napisala pesnika Oton Župančič in Igo Gruden.

Od leta 1940 dalje je osnoval podeljevanje Plečnikovih nagrad s strani ljubljanskega župana mladim arhitektom. Te nagrade naj bi obrnile pažnje mladih na ljubljanske urbanistične probleme. Tudi pri podeljevanju teh nagrad ni dr. Adlešič trpel strankarskih vidikov. Med nagrajenci je bil ing. arh. Tepina. Likovne nagrade je podelil kiparju Kalinu ter velika dela Weisu Janezu – Belaču ... Kakor se dr. Adlešič ni oziral na politične vidike pri nastavitvi uradništva na magistratu, tako se ni ravnal po teh vidikih, če je šlo za dobrobit Ljubljanec. Pri zidavi otroškega zavetišča v Trnovem se je sprl s cerkvenimi krogi in istotako pri zidavi Bokalc, pri zidanju uršulinske gimnazije pa se je radi nepristranskega pravnega stališča zameril uršulinkam.

Dr. Natlačen mu je izpodnesel zidavo novega Rotovža, za katerega je imel dr. Adlešič denar že pripravljen, istotako je banovina kot nadzorna oblast pritisnila nanj, da je moral znižati magistratnim uradnikom in uslužbencem plače, češ, da morajo biti vsaj približno izenačene s plačami državnih uradnikov.«

V izjavi so nato podrobno navedena vsa dela, ki jih je J. Adlešič storil na področju socialnih zadev, med drugim: »Postavil je: delavsko stanovanjsko kolonijo za Bežigradom, 25. delavskih hišic na cesti v Mestni log, prizidek ženskega trakta pri delavskem domu, otroško zavetišče v Trnovem, otroško zavetišče za Bežigradom.« Nato dodaja: »Na tem mestu ga je zatekla okupacija. Moral je ostati na svojem mestu, ki ni bilo politično, ampak upravno. Branil je postojanke, ki so jih hoteli fašistični roparji Ljubljani iztrgati in sicer plinarno, elektrarno, cestno železnico ter delavsko kolonijo. Opiral se je pogumno na mednarodno pravo in tako očeval važne naprave fašistične zasedbe ... Proti osvobodilnemu gibanju se ni nikdar pregrešil, saj je kril uradništvo, ko so Italijani zahtevali pojasnila, kako je prišla na glavno magistratno poslopje dne 29. oktobra 1941 slovenska zastava z rdečo zvezdo.

V oktobru 1941 je fingiral bolezen, da se mu ni bilo treba udeležiti slavnostne otvoritve velesejma /Priča dr. Volavšek/. Tako 'bolan' je vzel dopust in ga preživel na svojem rodnem domu v Adlešičih. Takrat so se začela prigovarjanja, pritisk in siljenje, da bi položil prisego, italijanskemu kralju in vodil posle

mestne občine kot podesta. To se je vleklo od oktobra 1941 do maja 1942. Ves ta čas je ostal dr. Adlešič zvest svojemu narodu in odklonil izdajstvo.

Italijani so mu dali neko odlikovanje, da bi ga pridobili na ta način za svoj predlog. Dr. Adlešič kljub temu ni pristal. Tudi ni hotel govoriti slavnostnega nagovora ob priliki prve obletnice protipravne aneksije Ljubljane k Italiji.

Za vse to je moral v pregnanstvo.

General Robotti je zahteval, da odstranijo neposlušnega saboterja in napisal akt 'Che se ne vada' (Priloga št. 2). Dobil je na dom potni list, za katerega ni prosil (kakor prof. dr. Božidar Lavrič), in moral nemudoma odpotovati v Italijo, kjer je bil v Meranu pod nadzorstvom tamošnje kvesture in se sploh ni smel nikamor odstraniti s tega mesta. Tam se nahaja še danes v senatoriju 'Filipinum', kjer živi zelo skromno življenje ...

Z raznimi zvijačami sta ga hotela leta 1944 zvabiti domov in k sodelovanju general Rupnik in dr. Hacin. Ker temu ni sledil, sta me po Gestapu dala zapreti. Takrat sem dala obvestiti svojega moža, da naj se pod nobenim pogojem ne vrne četudi bi morala v taborišče v Nemčijo. Značilno je dejstvo, da se niti eden njegovih bivših sodelavcev ni našel, ki bi hotel zame založiti dobro besedo in so me moji sorodniki od Gestapa odkupili z denarjem ... Pripominjam, da je imel moj mož v času, ko sem bila zaprta v Meranu hišne preiskave in se je moral podvreči raznim zasliševanjem.

Ker je bilo odvetniško starostno in bolezensko zavarovanje šele zelo pozno po vojni in to nezadostno urejeno, si je moj mož svoj prihranjeni denar v ta namen naložil v delnice tovarne 'Saturnus', katere bo prav rad podaril državi, če ji bodo za obnovo koristne ...« Vera Adlešič nato navaja, opisuje in dokazuje, da je bolezen razlog, da se njen mož ne more vrniti v Ljubljano. Svojo izjavo, napisano v Ljubljani 9. decembra 1945, končuje z besedami: »Med vojno je dr. Adlešič poleg svoje svobode in zdravja izgubil tudi svoj dom, ki mu je bil od ustašev do tal požgan, ko je sam daleč od domovine živel v pregnanstvu. Vsi njegovi nečaki – pet po številu – so bili borci – partizani ...

Ker moj mož po mojem skromnem mnenju med okupacijo ni zagrešil ničesar, kar bi se le približevalo vojnemu zločinu

Prosim,

da te moje navedbe po ponujenih dokazih preverite in prepričana sem, da kazenskega postopanja zoper njega ne boste uvedli. Za slučaj pa, da bi uvedli kljub temu kazensko postopanje proti njemu, pa prosim, da ga o tem obvestite in mu daste priliko, da se sam brani in zagovarja ali s pismenim zagovorom ali preko katerega svojih stanovskih tovarišev.

Smrt fašizmu – Svoboda narodu!«

Iz dokumentov¹⁷ v dosjeju izvemo tudi, da je bil Adlešič na okrožnem sodišču v Ljubljani 16. 3. 1946 obsojen v odsotnosti na odvzem svobode s prisilnim delom za dobo enega leta in izgubo državljskih pravic za dobo pet let ter na zaplembo celotnega premoženja kakor tudi delnic tovarne Saturnus. »Na tej razpravi niso prišli na dan njegovi politični delikti temveč ker je bil član upravnega odbora tovarne Saturnus, ki je ,tekom okupacije zalagala okupatorja z izdelki vojnega značaja.‘ Na drugi stopnji je Vrhovno sodišče LRS z dne 15. aprila 1946 kazen omililo na kazen prisilnega dela za dobo 13 mesecev, na izgubo državljskih pravic za dobo 1 leta in na zaplembo delnic Saturnusa.«

3 DOSJE VERA ADLEŠIČ

Zanimivo je, da je imela osebni dosje tudi Adlešičeva žena Vera Popovič Adlešič. Zanimiva je bila le zaradi svojega moža. Spremljali so jo in večkrat obiskali ter se pogovarjali z njo. Med raznimi zapisi je posebej zanimiv prepis njenega pisma,¹⁸ ki ga je poslala svojemu možu v Ameriko: »Pred kratkim se je oglasila pri meni neka gospodična in me povabila, da se oglasim na odseku za repatriacije. Ko sem šla z njo na določen kraj, sta me takoj pričakovala dva oficirja jugosl. Obveščevalne službe ... V tem razgovoru sem videla, da jugoslov. oblasti niso nasprotne Tvoji vrnitvi v Jugoslavijo. Jasno pa je, da to le pod pogojem, da Ti danes ne bi delal proti Jugoslaviji. Ob tej priliki sem bila tudi naprošena, da napišem pismo o razgovoru, ki se je tikal tebe in Tvojega sedanjega dela. Kot mi je bilo prikazano, so dobro informirani o Tvojem položaju in delu in ne verjamejo, da bi bila Tvoja bolezen vzrok, da se ne moreš vrniti. Vzrok je po njihovem mnenju bojazen pred aretacijo v slučaju vrnitve (saj to je tudi moje mnenje) in Tvoje gledanje na sedanji politični položaj v svetu. Ker Te poznam kot poštenega človeka in ker smatram, da se topogledno nisi spremenil tekom svojega bivanja v inozemstvu, se pogovori odkrito s človekom, ki Ti prinaša to pismo o Tvojem sedanjem delu in o perspektivah za bodočnost. Po mojem mnenju nima smisla, da bi se danes politično udejeval proti današnjem režimu v Jugoslaviji, ker je to brezuspešno in bi kvečjemu bila jaz prizadeta. Ker vem, da je življenje izven domovine težko, čeže ne radi drugega pa radi domotožja, napravi tako, da se boš vrnil. To Ti pišem kot žena, ki ima vse izgleda, da se v obstoječi družbi popolnoma uveljavi.

Prosim Te, da molčiš in nikomur ne omeniš, da se je pri Tebi oglasil človek, ki Ti prinaša to pismo, niti da sem jaz razgovarjala z oficirji jug. obv. službe, ker sem jim dala vso garancijo, da ostane moj razgovor z njimi v najstrožji tajnosti. Toliko o razgovoru, ki se je tikal Tvoje sedanjosti in bodočnosti oz. povratka.«

¹⁷ AS 1931, Osebni dosje, str. 25.

¹⁸ AS 1931, Osebni dosje, listovna številka 3.

Zadnji dokument v tem osebnem dosjeju nosi datum 30. 6. 1961¹⁹ in naslov: Zadeva „Globus“ - operativna poizvedba. V njem je navedeno, kar je Vera Popovič Adlešič povedala o svojem možu: »Moj mož ... je bil 1942 konfiniran v Italijo, kjer je ostal vse do 1949. Takrat se je odselil v Ameriko in se nastanil pri gospe Konda na njeni farmi v Fordu cansas, kjer živi še danes. Pri imenovanju se je nastanil iz razloga, ker sta oba doma iz Belokrajine – iz Adlešičev. Ker se ni vrnil, je bila njegova imovina tukaj podržavljena (hiša in majhno posestvo). On je prvotno odklanjal vrnitev v Jugoslavijo, pred kratkim pa je zopet pisal, da bi se le vrnil. Kakor mi piše, se političnega in kulturnega življenja ne udeležuje in živi samo od dela na farmi ... kot nadzornik nad delavci te farme.

Njegovo zdravstveno stanje je že zaradi starosti slabo ... Kakor mi piše, mu je silno dolg čas, ker se nima s kom družiti, posebno od domačih ljudi.

Prepričana sem, da mu tudi od kolegov, kolikor so še živi, nihče več ne piše, še manj pa on njim. Z našimi emigranti se sigurno ne družijo, ker smatra, da ne spada v njihov krog iz več razlogov, pa tudi emigrantov v tistem oddaljenem podežljskem, skoraj puščajskem predelu ni. Vrnil se mogoče bo, v kolikor mu bom lahko zagarantirala, da ne bo niti en dan v zaporu. O tem bom pa še govorila s Kraigherjem in Vilfanovo. V nasprotnem ga ne bom vabila domov.«²⁰

4 ZAKLJUČEK

Jurij Adlešič je bil eden vodilnih politikov SLS v obdobju med obema svetovnjima vojnama. Zaupali so mu funkcije, kjer se je bilo treba izkazati predvsem s praktičnim delom in ne toliko na ideološkem področju. Zato je verjetno postal tudi ljubljanski župan. Druga svetovna vojna pa ga je zaradi smrti in odhoda v tujino nekaterih voditeljev njegove stranke pripeljala v sam vrh stranke. Prav zato so bili politični nasprotniki vseskozi pozorni nanj in so spremljali vsak njegov korak. Jugoslovanska oziroma slovenska obveščevalna služba je kljub zelo neenotnim in celo nasprotujočim si poročilom njenih sodelavcev ugotovila, da v emigraciji ni bil politično aktiven in zato mu je bil v šestdesetih letih dovoljen povratek v domovino, kjer je v skoraj popolni anonimnosti tudi umrl. Ostal pa je njegov osebni dosje, ki ne nudi le vpogleda v delovanje jugoslovanske politične policije, temveč je v marsičem edini vir za sestavo njegovega življenjepisa po letu 1942, ko je zapustil Slovenijo.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

¹⁹ AS 1931, Osebni dosje, listovna številka 14.

²⁰ Dokument se končuje: Vir: Kuhar, 30. 6. 1961.

ARS, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (AS 1931), škatla 462.

ARS, Kazenska evidenca (AS 2018).

Literatura

- Anžič, Sonja, Hančič, Damjan, Šenk, Tatjana, *Ljubljanski župani skozi čas - 500 let ljubljanskih županov*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 2004, str. 136–137.
- Čepič, Zdenko, *Revolucijsko leto 1941*, v: *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLI Ljubljana 2001, št. 2, str. 169–190.
- Drnovšek, Marjan, "Potrebnost in nujnost obrambnega arhiva" (1912): skrb za obstoj Slovencev in izseljenstvo, v: *Arhivi* 30 (2007), št. 2, str. 43–56.
- Drnovšek, Marjan, Belokranjec Juro Adlešič in slovensko izseljenstvo, v: *Kronika*, letnik 58, št. 3, *Zveza zgodovinskih društev Slovenije*, Ljubljana 2010, str. 831–845.
- Dular, Jože, *Pomembni Belokranjci, Slovstveni in kulturnozgodovinski pregled*, Belokranjsko muzejsko društvo, Metlika 1988, str. 53.
- Enciklopedija Slovenije*, 1. zvezek, Mladinska knjiga; Ljubljana 1987, geslo Adlešič Juro.
- Slovensko-hrvatski katoliški shod v Ljubljani 1913*, Katoliška bukvarna, Ljubljana 1913.
- Godeša, Bojan, Odnos SLS do vprašanja rešitve državnopravnega položaja Slovenije po napadu sil osi na Jugoslavijo, v: *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLI, Ljubljana 2001, št. 2, str. 77–105.
- Godeša, Bojan, *Čas odločitev - Katoliški tabor in začetek okupacije*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2011.
- Griesser Pečar, Tamara, *Razdvojeni narod - Slovenija 1941-1945*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2004.
- Kunej, Drago, *Fonografski posnetki slovenskih ljudskih pesmi iz Bele Krajine*, Etnolog 19 (2009).
- Skaberne, Fran, *Slovenski advokati in javni notarji v književnosti, znanosti in politiki*, Društvo Pravniki, Ljubljana 1936, str. 55.
- Tomšič, Ivan, *Vojno in nevtralnostno pravo*, Nova založba, Ljubljana 1942.

POVZETEK

Juro Adlešič (1884–1968) je bil eden vodilnih politikov Slovenske ljudske stranke v obdobju med obema svetovnima vojnama. Zaupali so mu funkcije, kjer se je bilo treba izkazati predvsem s praktičnim delom. Zato je verjetno postal tudi ljubljanski župan. Druga svetovna vojna pa ga je zaradi smrti in odhoda v tujino nekaterih voditeljev njegove stranke pripeljala v sam vrh stranke. Prav zato so bili politični nasprotniki vseskozi pozorni nanj in so spremljali vsak njegov korak. Jugoslovanska oziroma slovenska obveščevalna služba je kljub zelo neenotnim in celo nasprotujočim si poročilom njenih sodelavcev ugotovila, da v emigraciji ni bil politično aktiven in zato mu je bil v šestdesetih letih dovoljen povratak v domovino, kjer je v skoraj popolni anonimnosti tudi umrl. Ostal pa je njegov osebni dosje, ki ne nudi le vpogleda v delovanje jugoslovanske politične policije, temveč je v marsičem edini vir za sestavo njegovega življenjepisa po letu 1942, ko je zapustil Slovenijo.

KLJUČNE BESEDE: *Juro Adlešič (1884–1968), Slovenska ljudska stranka, emigrant, obveščevalna služba, osebni dosje*

Summary

JURO ADLEŠIČ AS AN EMIGRANT IN SECRET POLICE RECORDS

Juro Adlešič (1884–1968) was one of the leading politicians of Slovenian People's Party in the period between the two world wars. The party entrusted to him those functions in which it was necessary to prove himself through practical work. That is probably why he became a Mayor of Ljubljana. Because of the death or departure abroad of some of the party leaders, the Second World War brought him to the top of the party. That is the reason his political opponents paid attention to him and followed his every move. Despite the very different and sometimes contradictory reports of their associates, the Yugoslav intelligence service concluded that he was not politically active in emigration and in the nineteen-sixties he was allowed to return to his homeland, where he died in almost complete anonymity. His personal dossier is preserved and provides an insight into the functioning of the Yugoslav political police, but in many aspects it is also the only source for the reconstruction of his life path after 1942, when he left Slovenia.

KEY WORDS: *Juro Adlešič (1884–1968), Slovenian People's Party, emigrant, Intelligence Service, personal dossier*